

LATİFE HANIM BİYOGRAFİSİ HAKKINDA:

BALİ'NİN KRİTİĞİNİN KRİTİĞİ

CEMİL KOÇAK

Cemil Koçak, Rıfat Bali'nin Toplumsal Tarih'in Eylül sayısında yayınlanan Latife Hanım kitabının eleştirisini eleştiriyor: "Bali'ye göre, eğer Çalışlar, yabancı bir yazarın adını hep doğru yazabilmiş olsaydı, 660 bin dolar ile 613 bin dolar arasındaki meblağı doğru hesap edebilseydi, mükemmel bir eser mi meydana getirmiş olacaktı? Sanırım evet! Çünkü Bali'nin yazarın eseri üzerine bütün eleştirileri bu tür şeylerden ibarettir ve kitabın "vasfı ve düzeyi" konusunda hiçbir fikir vermemektedir."

Rıfat Bali'nin, *Toplumsal Tarih*'in 153. sayısında yayınlanan *Latife Hanım* kitabı kritiği, pek çok bakımdan kritik edilmeyi hak ediyor. Bali'nin, bütün yazarların hayali olması muhtemel olan çok satmak ve çok okunmak konusunda yazdıklarını, ben biraz da son yıllarda çok satılan kitapların değeri konusundaki tartışmalar ve satış yöntemlerine yönelik eleştiriler kapsamında ele alıyorum ve sanıyorum ki, *Çalışlar*'ın kitabının sadece tanıtımı değil, içeriğidir ki, bu başarıyı sağlamıştır. Korsan satışını da hesaba katarsak, kitabın şu ana kadar 100 bin rakamına ulaşmış olması şaşırtıcı sayılmaz. Bu da nitelikli bir kitabın, en az bu sayıda geniş bir okuyucusu olduğunu göstermesi bakımından hem çok önemli hem de sevindirici.

Bali, belli ki kitabı yalnızca eleştirmek için eleştirmiş. Bu şuradan belli ki, Bali'nin yaptığı eleştirilerle verdiği sonuçlar arasında okyanus genişliğinde bir boşluk bulunuyor. Şöyle ki: Bali, "bilimsel incelemelerde geçerli olan yayın ilkeleri" konusunda yazarı bilgisizlikle ve "titiz bir araştırmacı" olmamakla itham ediyor, ardından da bütün bu nedenlerle "biyografinin vasfı ve düzeyi konusunda çok ciddi tereddütlere yol

açacak hata ve eksikliklerle malul olduğu"nu belirtiyor.

Şimdi Bali'nin bu sonuçlara ulaşmak için ortaya koyduğu gerekçelere bir bakalım: Bali'ye göre, eğer *Çalışlar*; 1- yabancı bir yazarın adını hep doğru yazabilmiş olsaydı; 2- yabancı makale başlıklarını dipnotlarında orijinal olarak zikredebilseydi; 3- o makalelerin sayı ve sayfa numaralarını kaynakçada belirtmiş olsaydı (eğer içerde belirtildiyse, buna gerçekten ihtiyaç olduğu düşüncesinde değilim); 4- fotoğrafların diğer kısmının da kaynaklarını yazabilseydi; 5- yabancı kaynakların Türkçe tercümelerine atıfta bulunmamış olsaydı; 6- bir derginin zikredilmesinde iki ayrı tarihle bir kaynağının sayfa numarasını yanlış yazmamış olsaydı; 7- alıntılarda atlama yaptığında bunu iki kez (...) olarak belirtseydi; 8- 660 bin dolar ile 613 bin dolar arasındaki meblağı doğru hesap edebilseydi; 9- Londra ile Lozan'ı da birbirine karıştırmasaydı mükemmel bir eser mi meydana getirmiş olacaktı? Sanırım evet! Çünkü Bali'nin yazarın eseri üzerine bütün eleştirileri bundan ibarettir ve kitabın "vasfı ve düzeyi" konusunda hiçbir fikir vermemektedir.

Kanımcı Bali kitaba da yazara da haksızlık ediyor. Bali, özellikle Baş-

bakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan üç adet belgenin kitaba ilave edilmemesinin yarattığı sonuçları da abartıyor. Bu üç belgeyi de ben arşivden hatırlıyorum. Ama eğer *Çalışlar* (ilke olarak eksiklik diye göreceğim) bu araştırmayı yapıp da, Bali'nin sözünü ettiği bu üç belgeyi de kitabına katsaydı, onun bu hayli sert eleştirilerinden kurtulabilecek miydi, bundan emin değilim. Kanımcı bu üç belgenin kullanılması kitabın değerini daha da yükseltmezdi. Bali'nin, yazarın yabancı basından topladığı haberlere yönelttiği eleştiri de benzer seviyede. Bali, gerçekte kitabı değil de, yazarın duygularını ve mülakatını eleştiriyor. Madem yabancı basının kullanılmasında bu kadar abartı yersizdir, o halde Bali'nin, şimdiye kadar bu konudaki haberlerin niçin kullanılmadığına ilişkin bir açıklama getirmesi de gerekmez miydi? *Çalışlar*'ın Ermenilerle ilgili paragrafı kullanmamış olması açıklanabilir bir durum çünkü bu satırlarla Latife Hanım biyografisi arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Bali'nin yazarı, okuru yanıltmakla suçlaması, en hafif deyimle mübalağa olmuştur. Bir de *Çalışlar*'ın, "kalabalıkla" ilgili bir İngilizce tercüme hatası bulunuyor. Bu cümlelerin yanlış tercüme edilmesi kitapta bir savı mı

cürütmüş oluyor? Bali yine abartıyor. Tıpkı diğer çeviri yanlışlarında olduğu gibi. Bali'nin Gaulis'in alıntısının kitapta kullanılmamasını da, "Çalışlar'ın kaynakları kullanırken nesnel olmayan bir şekilde seçici davrandığını ortaya koyduğu," şeklinde değerlendirmesi hatalıdır çünkü kitabın ana fikrinde ve metinde

eleştirmek ne denli etikdir? O belgeler açılıncaya dek, Latife Hanım'ın biyografisini yazmamak ve piyasadaki sıradan ve pespaye metinlerin hâkimiyetine katkıda bulunmak mı tercih edilmeliydi? Bali'nin bu soruları hiç sormadığı kanısdayım. "İm-kân dahilinde sıfır hatalı eser"i ben şimdiye kadar hiç görmedim. Kendi-

kideki sıkıntıları ve sorunları çizebiliyor mu? d) Bütün bunları dönemin tarihsel fonunda mı anlatmaya çalışıyor? e) Kaynaklarında bir eksiklik var mı ve bu eksiklik kitabının ana tezlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirecek ölçüde mi, vb... Ama bence çok daha önemlisi, bütün bunları yaparken, var

"Gerçek Latife Hanım biyografisi araştırılmaya ve yazılmaya muhtaç" olabilir; umarım bundan sonra piyasa işi değil de, Çalışlar'ın yaptığı gibi standardı hayli yüksek ve başarılı metinler üretilmeye devam edilir. Piyasadaki metinlerle karşılaştırılması Çalışlar'a büyük haksızlık olan bu kitabın değerini teslim etmek, başta araştırmacılığın ne olduğunu bizzat kendi tecrübeleri ile bilenlere düşer.

buna yakın ve benzer ifadeler zaten geçmektedir!

Bütün bunlardan sonra, Bali kitabın "kalıcı niteliğe" sahip olmadığını belirtiyor ve bu türden araştırmalar için "çok ciddi zaman ve emek" harcanmasını istiyor. İyi ama yazarın zaman ve emek harcadığını nereden biliyoruz? Belki de harcamıştır ama buna rağmen değerli bir eser ortaya çıkaramamıştır. Bunun da örnekleri vardır. Bir eserin niteliği ile yazarın harcadığı zaman ve emek arasında zorunlu bir bağ kurmak, katılmadığım bir yaklaşımdır. Muhtemelen arada doğru orantılı bir korelasyon bulunmaktadır. Fakat bu genel geçer doğruyu bir kritik konusu yapmak yanlış. Eğer gerçekten öyle olsa, kitapların sunuşlarında yazarlar eserleri için harcadıkları zaman ve emeği de matematiksel bir şekilde ifade etmek zorunda kalırlardı ve bu da Bali'ye göre kitabın başarısının ölçülerinden biri olabilirdi!

Bali'nin bir talebi de, "sadece gazete haberleri ve anılara değil, arşiv belgelerine de dayanan" biyografi yazımıdır. Latife Hanım'ın evrakları dolayısıyla yine bu dergide (Mart 2005/135. sayı) yayınladığım "Arşivler Açıldı... Ya Belgeler?" başlıklı yazımda (sayfa: 20-29) konuya ilişkin yaklaşımları değerlendirmiştim. Kapalı belgelere dayanarak Çalışlar'ı

minkiler dahil... Gören varsa da, beri gelsin... Bugün değerli pek çok eserde buna benzer hatalar bulunmaktadır ama hiçbirimizin aklından bu eserleri bunun için eleştirmek geçmez. Bali kantarın topunu burada tamamen kaçırmış görünüyor.

Kanımcı Latife Hanım kitabının asıl tartışılması gereken yönleri şunlardır: Elimizde olan ve araştırmanın sonucunda ortaya çıkan bilgilerle: a) Kitap, Latife Hanım'ın hayatının tamamını ve kişiliğini bize aktarabiliyor mu? b) Onun hakkında (ve belki de döneme ilişkin) yeni bir şeyler öğrenebiliyor muyuz? c) Atatürk'le ilişkisinin boyutlarını ve bu iliş-

olan paradigmanın dışına çıkabiliyor mu, literatürü sorguluyor ve kritik edebiliyor mu, bu konuda yeni bir yaklaşımı var mı ve kitabında bu yaklaşımını temellendirecek argümanları kullanabiliyor mu şeklindeki soruları yanıtlamaktır. Bali'nin ise bütün bu asli soruları hiç sormadığını görüyoruz. Oysa yanıt bekleyen sorular bunlar olmalıydı.

O halde, "gerçek Latife Hanım biyografisi araştırılmaya ve yazılmaya muhtaç" olabilir; umarım bundan sonra piyasa işi değil de, Çalışlar'ın yaptığına benzeyen standardı hayli yüksek ve başarılı metinler üretilmeye devam edilir. Fakat piyasadaki pek çok metinle karşılaştırılması Çalışlar'a büyük haksızlık olacak olan bu kitabın değerini teslim etmek, başta araştırmacılığın ne olduğunu bizzat kendi tecrübeleri ile bilenlere düşer sanırım. Kanımcı yeterli bir araştırmaya dayanan bu eser, aynı zamanda Mango'nun Atatürk biyografisinden sonra Türkçe okuduğum en iyi biyografidir. "Biyografi denemesi" nitelemesi bu bakımdan çok haksızdır.

Bu noktada ise, gerçek bir Latife Hanım kritiği hâlâ yazılmayı bekliyor! Çünkü bunu hak ediyor.

Gazeteci yazar İpek Çalışlar'ın kaleme aldığı Latife Hanım biyografisi çok tartışma yarattı.

CEMİL KOÇAK

SABANCI ÜNİVERSİTESİ
SANAT VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ